



Şehrin

KONYA
Yeniğün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

Haftızası

CİLT: 3 • SAYI: 9

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

2 NİSAN 2021 CUMA



**KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ**

KONYA BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA



**“OKUMANIN YAŞI YOK”
KÜTÜPHANE HAFTASI KUTLU OLSUN**

İLK OKUDUĞUM KİTAPLAR

Bu günlerde "57. Kütüphane Haftası"-nı (29 Mart-4 Nisan) kutluyoruz. Bu vesile ile yıllar öncesine kanatlanarak sizlere ilk okuduğum kitaplardan bahsetmek istiyorum.

Kitapla ilk tanışmam biraz problemli oldu diyebilirim. İlk aşklar kavgayla başlar derler ya. Bizimkisi de ona benzer bir şey...

Malum, Toroslarda köylüler yazları yaylalara çıkar. Güzün yayladan sahile geç inmiş olmalıyız ki ilkokul birinci sınıfa bir ay geç başladım. Okuldaki ilk günümü dün gibi hatırlıyorum. Köye biraz uzak olan mahalle-mizden ağabeyimle birlikte sabah erkenden köye gelerek okula yazıldım. Ders zili çaldı, andımız okundu, sınıfa girip oturduk. Sonra öğretmenin içeri girmesiyle birlikte ayağa kalktık. "Günaydın!", "Sağool!" faslını müteakip tekrar oturduk. Ben olup bitenleri anlamaya çalışırken öğretmen sıraların öbür tarafından çocukları okutmaya başladı. Dikkat ettim herkes "Uyu uyu, yat uyu" diyordu. Bu iş kolaymış dedim içimden. Derken sıra bana geldi. Daha alfabem olmadığı için öğretmen yanımdaki arkadaşın alfabesini önüme çekerek "Oku bakalım" dedi. Ben de kendimden gayet emin bir şekilde "Uyu uyu, yat uyu" dedim. Öğretmen bana bir tokat vurdu ve hiçbir şey söylemeden öbür sıraya geçti. Herkes gibi ben de "Uyu uyu, yat uyu" dediğim halde öğretmenin bana niye tokat vurduğunu anlayamadım.

Şimdi düşünüyorum, herhalde diğer öğrenciler heceleyerek okuyorlardı, bense harfleri bile tanımadığım halde, ukalâca "Uyu uyu, yat uyu" deyişmiş olmam yüzünden öğretmen bana kızmıştı. Ama ne olursa olsun "kitap" ve "öğretmen" gibi hayatın iki temel unsuruyla ilk tanışmam hiç de hoş olmamıştı.

İlkokulu bitirdikten sonra klâsik usulde Arapça eğitimi aldım. Hocalar bize "Emsile, Bina, Avâmil, Maksud, İzhâr, Kâfiye" okuttular. Eskiden Arapça, adlarını zikrettiğim bu kitapların takriri yoluyla öğretilirdi. Hoca metni okur, anlam verir, talebeler de Arapça kelimelerin anlamlarını hocanın ağzından zapt edebildikleri ölçüde öğrenirdi. Ben, sözlü anlatımlara pek güvenememe huyum-

PROF. DR
AHMET
SEVGİ

dan dolayı Arapça metinlerde geçen kelimelerin anlamlarını bir yerlerden bulsam isterdim. Yani farkında olmadan "sözlük"e ihtiyaç duyardım. Ama o sistemde "sözlük" kavramı yoktu. Eminim hocalarımız bile "lügat"ten, söz gelimi "Ahter-i Kebir", "Lügat-i Nâcî" yahut "Kâmûs-ı Türkî"den haberdar değillerdi.

Bir gün evimizin tavanındaki direklerle, duvara dayalı şekilde çakılan bir tahtanın üzerinde eski kitaplar olduğunu fark ettim. İndirip baktığımda bunların:

1-Kur'ân-ı Kerim,

2-Mızraklı İlm-i Hâl,

3-Kenzü'l-irfân" olduğunu gördüm.

Bu kitaplardan "Kenzü'l-irfân", Erbilî Mehmet Esat Efendi'nin "İslâm, iman, ihlas, güzel ahlâk" vb. konularda 993 hadis ve Türkçe tercümelerini ihtiva eden 1327/1911'de İstanbul'da eski harflerle basılmış bir eserdir.

Yukarıda işaret ettiğim "sözlük"e duyduğum ihtiyacı gidermek için olsa gerek "Kenzü'l-irfân"da yer alan Arapça kelimeleri çıkarıp hadis tercümelerinden Türkçe karşılıklarını bularak defterime yazıyordum. Bir çeşit "sözlük" çalışması olarak değerlendirilebilecek bu çabaların bir taraftan kelime hazinemi zenginleştiriyor, diğer taraftan da Osmanlıca öğrenmemi sağlıyordu.

1306/1890'da Matbaa-i Osmaniye'de basılan ve o dönemlerde çok meşhur olan harekeli "Mızraklı İlm-i Hâl" kitabı da ilk dinî temel bilgileri öğrenmeme vesile olduğu için kitaplığımın başköşesinde (Kur'ân-ı Kerim ve Kenzü'l-irfân'la birlikte) yerini muhafaza etmektedir.

"Uyu uyu, yat uyu" ile başlasak da, nasipmiş okuduk, üniversite hocası olup milletimize karınca karınca hizmet etme bahtıyarlığına erdik. Bu şerefli yolda tabii ki en büyük dayanağımız kitaplar oldu. "Kitap devri bitti, her şey internette var" diyenlere inat "57. Kütüphane Haftası"nı kutluyoruz.

ÇOCUKLUK OYUNLARIMIZ

İnsan belli bir yaşa gelince hep geriye dönüp bakmak ihtiyacı hisseder. Hele bir de yarım asır devirmiş, üzerine birkaç yıl daha ilave etmiş ise daha çok geriye gider ve çocukluk anılarıyla yaşamaya başlar.

Ben de yarım asrı devirmiş birisi olarak geriye dönüp bir bakıyorum, çocukluğum nasıl geçmiş. İnsana tuhaf gelecek belki ama büyüklerimiz hep derdi "ne zaman bu yaşa geldim anlamıyorum, daha dün gibi..." Şimdi aynı cümleleri bizler kurmaya başladık.

Kırk yaşına kadar günler zor geçiyor, hatıta geçmek bilmiyor. Çocukken bir büyüsek, şu sıkıntılı günleri bir atlatsak deriz. Çünkü hem okula gittik hem de akşamları eve gelince ahırda mallara baktık. Yazın baharda tarlada çalışmaya başlar ve aralık ayına kadar sürerdi. Akşamları da yine mallara bakmak ve yemek hazırlamak için cabası... Çok yorucu ve yıpratıcı bir çocukluk ve gençlik devresi geçirdim. Evlenip çoluk çocuğa karıştık, şu çocuklar bir büyüse, kendi ayakları üzerinde durduklarını bir görsək dedik; şükür o da gerçek oldu.

Yapacak bir şey kalmayınca geriye dönüp geçmişle uğraşmaya başladık. İlk önce çocukluğumuzdan başlayalım dedik. Benim çocukluğumun dokuz yılı Karaman Vilayetine bağlı Sarıveliler İlçesinin Göktepe Kasabasında (Fariske Köyü) geçti. Altı ahır olarak kullanılan iki katlı, yola dayalı bir ev. Evin damından bir delik vardı ve en alta; samanlığa kadar uzanırdı. Samanları çuvallayıp surtımızda dama taşırdık ve oradan aşağıya boşaltırdık. İşin ağır tarafını annem babam yaptığı için bize tüm bu işler eğlence gibi gelirdi.

Her işin bitiminde veya anlık bir fasilada hemen oyuna dalardık. Amcamın çocukla-

ANUŞ
GÖKCE

ıyla birlikte büyüdüğümüz için genelde onlarla birlikte oynardık. Yaşlarımız birbirimize yakındı. Kışın kızakta kayma, kibrit oyunu, beş taş, kör yalak, küskün kız ile babanın barışması, gibi oyunlar oynardık. Yazın ip atlar, koyun ve keçilerimizin ardında yine beş taş oynardık. Şimdi bu oyunların nasıl oynandığına dair kısaca bilgi verelim.

Beş taş: Beş tane küçük çakıl taşı toplanır. İki veya dört kişi oynanır. Kura ile ya da sayışarak ilk oynayacak olan kişi tespit edilir. Beş taş avuç içinden havaya fırlatılarak elin üstünde durması sağlanır. Eğer elin üstünde hiç taş durmazsa sıra başkasına geçer. Elinin üstündeki taşları yere düşürmeden hafif havalandırıp kepçe gibi tutar. Daha sonra yine elindeki taşı havaya atarak yerdeki taşları birer birer toplar. Daha sonra ikişer, 1+3 ve son bölümde taşın birini havaya atar ve onu düşürmeden dördünü birden toplar. Sonra elinin üstünde taşın beşini birden durdurmaya çalışır ve kepçeler. Oyunun ikinci bölümünde elinin üstünde tek taş bırakır ve üzerinden düşürmeden yerdeki taşları tek tek toplar. Bu işlem bittikten sonra sıra elinin üstündeki taş ile yerdeki taşı değiştirmeye gelmiştir. Elinin üstünden düşürdüğü anda yanar, sıra başkasına geçer. Bundan sonra artık taşları köprüünün altından geçirme faslı başlar. Başparmakla orta parmak gerilir, işaret parmağı da orta parmağın üzerine kıvrılarak köprü duruma getirilir. Beş taş köprüünün ayağından geçirilen öbür elle üstten karşı tarafına atılır.

İÇİNDEKİLER

• İLK OKUDUĞUM KİTAPLAR
AHMET SEVGİ

• ÇOCUKLUK OYUNLARIMIZ
ANUŞ GÖKCE

• KONYA HALKEVİNDE DİL BAYRAMI
KUTLAMALARI VE BU VESİLEYLE

YAZILAN ŞİİRLER(1)
MUSTAFA ÖZCAN

• IHLAMUR AĞACI
FATMA TUTAK

• SEL GİDER KUM KALIR / TÜRKÇEMİZ
ŞABAN KUMCU

İçlerinden köprü'nün ağzına yakın olan veya uzakta olan taşın biri ebe seçilir. Ebeyle değıdirmeden taşlar tek tek köprü'nün altından geçirilir. Böylece oyun tamamlanmış olur.

Kör yalak: Genelde iki ya da dört kişiyle oynanır. Bir yere üç dört tane çukur kazılır. Çukurların içine otuz kırk kadar eşit miktarda taş konur. Taşlar birbirine değıdirmeden yalaktan dışarı taşınır. Taşı değıdiren kişi sırasını başkasına devreder. İlk bitiren kişi oyunu kazanmış olur. Daha sonra ikinci, üçüncü ve sonuncu kişi olarak oyun tamamlanır. En sona kalana tükü söylettirilir. Birinci gelene kavrulmuş nohut veya kuru üzüm verilir.

Kızakta kayma: Çocukluğumuzda kış mevsiminin etkileri uzun sürer, hayvanlarımız beş altı ay ahırda kalırdı. Yaklaşık bir bir buçuk metre kar yağardı. Kışın babamız evde olduğu zaman bize tahtadan kızak yapardı. Genelde amcamın çocuklarıyla birlikte kayardık. Evimizin arasında zaten sadece bir duvar vardı. Onların evinin önünden geçerek kendi evimize ulaşabiliydik. Bunun için de gece gündüz amcamın çocuklarıyla birlikte olduk ve kardeş gibi büyüdük. Onun için oyunlarımız da kavgalarımız da hep birlikte olurdu. Ben ağabeyimle, amcamın kızı abisiyle, amcamın küçük oğlu da benim küçük kardeşimle birlikte kayardı. Daldırlar dediğimiz bir sülenen tarlası yokuş aşağı idi. Kızakları sıra ile elimizde taşır, arka oturarak tepeden aşağıya doğru kayardık. Hiç üşümek, yorulmak aklımıza gelmezdi.

Kibrit oyunu (hâkim-bekçi): Kışın soğuk gecelerinde, ocakta çıtır çıtır yanan odunların verdiği sıcak ortamda oynadığımız oyunlardan biri de kibrittir. Kibritin yan tarafları bekçi ya da polis, kısa dikdörtgen tarafları hâkim ya da savcı olurdu. Düz taraflarından birisi af, diğeri de ceza olurdu. Hâkim olan karar verir, bekçi de uygular. Bekçi eğer merhametli davranır, hafif vurursa sıra kendine geldiği zaman merhametli davranılırdı. Ceza alan kişiye beş ya da on tane vurdurulurdu. Genelde havlunun ucuna düğüm atılır, onunla vurulurdu. Ama bazen acımasız oynadığımız da olurdu. Havlunun düğüm kısmı islatılır, ceza öyle uygulanırdı. Küçükler dayanamaz, bazen ağlayarak oyunu terk ederdi. Biz onlara "cillidi" derdik.

Küskün kız ile babasının barışması: Bu oyunu amcamın büyük oğlu Osman ağabeyim öğretti ve oyunda imam rolünü üslendi.



Yine amcamın ortanca oğlu İsmail Ağabeyim kaçarak evlenen kız, benim Ağabeyim de kız babası olurdu. Kaçarak evlenen kız babasıyla barışmak ister. Kocasıyla beraber imamı da yanlarına alarak babasının evine gelir. Bu arada bir de bebekleri olmuştur ve genç anne yavrusunu sırtına yüklenmiştir. Bu, içi su dolu bir güğümdür. Kız babası evin köşesine oturmuştur. Baba, imamın etkili konuşmasından sonra damadı ile kızını affeder. Önce damat eğilip kayın babasının elini öper, sonra kız gelip babasının elini öpmek için eğilince güğümdeki bütün suyu babasının üzerine döker. Eğer kız babası pratik bir zekâyâ sahip ise yana kaçarak kurtulur değil ise ıslanır. Kış gününde bu ıslanma anne ve babamızın epey tepkisini çekerd. Çünkü giyecek sıkıntısı yaşırdık.

Yelönünün Hamıza: Bizim sokakta çok asık suratlı gaddar bir komşumuz vardı. Karısını çok döver ve kaynanasına da eziyet eder, hırpalardı. Kadın tek evladı olduğu için mecburen damadının yanında kalır, onun bütün kahırlarına katlanırdı. Amcamın büyük oğlu Osman ağabeyim o zamanlar köyümüzdeki ortaokula giderdi. Çocuk zihninde epey yer etmiş olacak ki zorba ile mücadele etmek için bize asker talimi yaptırdı. Elimize birer sopa verirdi ve omuz hizasında tutarak biriz "rap rap" yürütürdü. Marşımız da "Yelönünün hamıza Tüfekleri omuza" idi. Şimdi o komşumuz hayatta değil. Allah rahmet eylesin. Karısı Bayse (Beyza) Aba kışın Antalya'da yazın köyünde yaşıyor.

1974'te Konya'ya taşınınca oyunlarımız da değışti. Biraz daha büyümüştük. Farklı bir çevre ve komşu çocuklarından öğrendiğimizle oyunlarımız daha da zenginleşmişti. Bu oyunları size başka bir yazımda anlatacağım.

KONYA HALKEVİNDE DİL BAYRAMI KUTLAMALARI ve BU VESİLEYLE YAZILAN ŞİİRLER(1)



MUSTAFA ÖZCAN

Türkiye Cumhuriyetinin ilânının onuncu yılına girmeden önce ülkede birtakım yeni kurumlar meydana getirilmiştir. Bunlardan birisi de Türk Dilini Tetkik Cemiyetidir. Atatürk'ün emriyle 12 Temmuz 1932 tarihinde kurulmuştur. Kurumun amacını kısaca şöyle özetleyebiliriz: Türkçenin geliştirilmesi, öz güzelliğinin ortaya çıkarılması, zenginliğinin gözler önüne serilmesi, halk ağzındaki derleme ve tarama yoluyla yaşayan kelimelerin tespit edilmesi, dünya dilleri arasındaki yerinin belirginleştirilmesi, doğru dürüst kullanılması ve yazılması. Bu kurumun adı 1934 yılında değiştirilmiş(Türk Dili Araştırma Kurumu haline getirilmiş), 1936 yılındaki kurultayda bugünkü adını yani(Türk Dil Kurumu) adını almıştır.

Halkevleri de 1932 yılının 19 Şubatında 14 il merkezinde birden kurulmaya başlamış, her geçen yıl sayısı çoğalmıştır. Konya Halkevi, ilk kurulan halkevlerindedir. Halkevlerinin görevleri arasında dil, edebiyat, tarih araştırmaları ön plânda gelmektedir. Konya Halkevi bu alanda başarılı çalışmalarıyla tanınmıştır. Halkevleri, milli gün ve bayramları, topluma hizmet eden önderleri, şahsiyetleri, olayları andığı gibi Türk Dil Bayramı'nı da kutlamıştır. Üstelik bu anma işini çok ciddi bir şekilde yapmış ve kapanıncaya kadar sürdürmüştür.

Öte yandan bu kutlamalar biraz klasik bir şekle bürünmüştür ama hiç ihmal edilmemiştir. Halkevinin dil, tarih, müze, yayın işlerine bakmak üzere kurduğu komiteler vasıtasıyla, bu alandaki çalışmalarını desteklediği bilinmektedir. Bu destek sadece dilimizin gelişmesi, Arapça ve Farsçanın etkisinin azaltılması şeklinde değildir. Dilin yeni yeni araştırmalarla, tarihî gelişimi içinde aldığı şekilleri incelemekle, zenginleşmesini anlatmakla, yapılan yanlışları göstermek biçiminde de olmuştur. Ayrıca bu gelişmelerden, yeni kelimelerin varlığından toplumu haber-

dar etmiş ve bunların nasıl kullanıldığına ilişkin çalışmalarda da bulunmuştur. Bu vesileyle basında da dille ilgili birçok yazılar yayımlanmıştır. Bunların bir kısmı dil Dil Bayramı vesilesiyle, bir kısmı da inkılapla ilgilidir. Şimdi Konya Halkevi'nde Dil Bayramı kutlamalarına geçebiliriz.

Bu kutlamaları sizlere aktarırken Atatürk hayatta iken yani 1938'e kadar olan kutlamalar ve bu dönemde yazılan şiirleri birinci bölüm olarak vereceğiz. Atatürk'ün vefatından sonra yani 1939 yılından itibaren yapılan kutlamaları ve bu dönemde yayınlanan şiirleri de ikinci bölümde sizlere ulaştıracağız.

26 Eylül 1934 Çarşamba günü saat 17.00 de Belediye Sineması'nda kutlanacak Dil Bayramına ait program şöyledir:

1-İstiklal Marşı, Cumhuriyet Marşı(yahut Dil Kurultay Marşı)

2-Nutuk (Ferit Bey tarafından), Konferans (Muhlis Bey tarafından)

3-Halkevi Marşı

4- Öz Dil Destanı (Şevket Bey tarafından)

5- Müzik.

Bu Dil Bayramı'nda Halkevi Reisi Ferit Bey ile Muhlis Koner'in çok özlü konuşmaları her türlü takdiri hak etmiştir. Buradaki konuşmaların metni Halkevi Başkanı Ferit Uğur tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyetine de gönderilmiştir. 1

1935 yılında Vali Cemal Bardakçı'dır. Halkevinin düzenlediği 26 Eylül 1935 tarihindeki Dil Bayramı'na çok önemli kişiler çağırılmıştır. Milletvekili Bayan Bedia Bediz de davetliler arasındadır. Bando eşliğinde önce İstiklâl Marşı söylenmiş, daha sonra saygı duruşu yapılmıştır. O zamanlar 10 yaşında olan Ata Karatay, Atatürk hakkında yazılmış bir şiiri okumuştur.

Onu bir Lise öğrencisinin şiiri izlemiştir. Kütüphane Müdürü (o zaman Direktör deniliyor) ve Halkevi Tarih, Dil ve Edebiyat Kolu Başkanı Mesut Koman, öz dilin önemini, yararını, günün anlamını, değerini vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Lise Felsefe Öğretmeni Ziya Tuğrul da konuşmasında, dil inkılabının sosyolojik değeri üzerinde durmuştur. Ziya Tuğrul'un konuşması iyi bir etüt olarak nitelendirilmiştir. Tıp öğrencisi Rağıp'ın "İleri" ve "Özdil" adlı iki şiir okumasından sonra törene son verilmiştir. 2

Konya Halkevi, 1936 yılı içinde sadece Dil Bayramı'nda değil, öncesinde de bir tören yapmıştır. Bu, 24 Ağustos 1936 'da İstanbul Dolmabahçe'de toplanacak olan Dil Kongresi münasebetiyle yapılan törendir. Bu iş için Kültür Direktörü Hüsnü Uluğ, mektupçu Tevfik Bey, Ekekon gazetesi Başyazarı Ziya Çalık, Yeni Ses gazetesi sahibi Taceddin Öney'den oluşan bir komisyon görevlendirilmiştir. Dört gün sürecek olan bu törene ilişkin kutlama programı hazırlamıştır.³ 26 Eylül 1936 tarihindeki bayramın hazırlıkları da yine Vali Cemal Bardakçı'nın başkanlığında toplanan Halkevi yönetimince kararlaştırılmış, ilgili gün gelince de bu program uygulanmıştır. Önce saat 15:00'de Halkevi Sekreteri Muzaffer Çankaya'nın dil konusu üzerindeki konuşması hoparlörlerle verilmiş, 16:30'daki toplantıda ise Lise Felsefe Öğretmeni Hamdi Bey'in dile dair konferansı dinlenilmiştir. Bundan sonra İstanbul ve Ankara radyoları neşriyatı takip edilmiştir. Gece ise Halkevi salonu, danslı bir toplantıya sahne olmuş, geç vakte kadar eğlenilmiştir.⁴

1937 yılındaki tören 26 Eylül 1937 Pazar günü yapılmış, gündüz saat:16.00'da törene başlanmış, İstiklâl Marşı ve saygı duruşunu müteakip Halkevi salonunda yapılan konuşmalar hoparlörle şehir halkına duyurulmuştur. Konuşmacıların çoğu öğretmenlerdir. Öğretmen Hilmi, Saadet, Seher diye sıralayabileceğimiz bu soyadlarını bilmediğimiz kişilerin yanına soyadlarını bildiğimiz Muzaffer Çankaya, Sabit Cinol, Muhlis Koner, Osman Kuşun gibi değerli simaları da eklemek ge-

rekmektedir. Bu konferansları, şehir bandosunun konseri takip etmiş ve bundan sonra da şiirler okunmuştur. Saat 18:00'de verilen söylevler de radyodan dinletilmiş, tören Cumhuriyet Marşı ile son bulmuştur.⁵ Gece, halk şairlerimiz tarafından çalınan milli hava ve şarkıları, şehrin her tarafında bulunan hoparlörden yapılan yayını, Konyalıların pek büyük ilgi ile dinlediği belirtilmiştir.⁶

26 Eylül 1938 Pazartesi günü saat 18.30'da Halkevinde başlayacak Dil Bayramıyla ilgili program şöyledir:

1-İstiklâl Marşı 2- Radyo ile söylevlerin dinlenmesi 3- Dil İnkılabı hakkında bir konuşma (Öğretmen Mithat Şakir Altan), 4- Güneş – Dil Teorisi (Öğretmen Niyazi Eset), 5- Konya Halkevlerinin Dil Çalışmaları (Mesut Koman), 6- Dil bakımından mukayeseli nesir ve nazım parçaları (M. Nedim Güntel) 7- Müzik.⁷

Şimdi de Dil Bayramı vesilesiyle yazılan ve dilimizin güzelliğini anlatan şiirleri vereyim:

ÖZ DİL DESTANI

Yeryüzünde dile gelen ilk adam
Benim öz anamla benim öz atam
Daha kuşlar cıvı cıvı ötmeden
Daha tek ocakta duman tütmeden
Yükseldi göklere Türkçenin ünü
İlkyazılar yazdı Türkün cöngünü
İlk koşmayı düzen Türk ozanıdır
İlk bitiği yazan Türk yazarıdır.
Dolaşanlar doğu, batı elinde
Türkü dinler ağı, taşın dibinde
Engin ormanların uğultuları
Azgın denizlerin coşkun suları
Kendi sesimizin yankılandır
Her ses bizi söyler; bizi andırır
Bir nice yüz yıllar, nice bin yıllar
Gök bizi şakıdı, yer bizi ırlar
Yardan yuvarlanan çağlayanlarda
Yardan ayrı düşüp ağlayanlarda
Bizim sesimizdir mızıka çalan
Bizim sözümüzden başka söz yalan
Fakat ne yazık ki bir zaman oldu
Ruhumuz işte bu yalanla doldu
Kimler oyun etti, kimler al etti?
Hangi büyüünün büyüü yetti?

2 "Halkevimizde Dil Bayramı Kutlandı", Ekekon, Sayı: 163, 28 Eylül 1935, s.2)

3 "Dil Bayramı Şehrimizde de Törenle Kutlanacak", Ekekon, Sayı. 428, 19 Ağustos 1936, s.2

4 "Dil Bayramı Şehrimizde Büyük Tezahüratla Kutlandı", Ekekon, Sayı: 462, 27 Eylül 1936, s.2

5 "Dil Bayramı", Babalık, Sayı. 4995, 30 Eylül 1937, s.2

6 "Dil Bayramı Zengin Programla Kutlandı", Yeni Ses, Sayı. 493, 29 Eylül 1937, s.2

7 "Dil Bayramı Dün Şehrimizde de Kutlandı", Babalık, Sayı: 5205, 27 Eylül 1938, s.1

Türkçeye kapandı kulaklarımız
 Türkçe demez oldu dudaklarımız
 Yer sustu, gök sustu, gönüller sustu
 Düzmece ozanlar yalanlar kustu
 Arapça, Acemce düzüp koştular
 Esrik deve gibi esip koştular
 Karga sesi bülbül sesini boğdu
 Yalan ortalıktan gerçeği koğdu
 Suyu ayrı, duru, ezgili
 Irmağı andıran güzel Türk dili
 Tarihe gömüldü düdenler gibi
 Varan gelmez yere gidenler gibi
 Susuz çölde kaldık, yandı bağrımız
 Yetti canımıza gönül ağrımız
 Göklere el açıp bağıramadık
 Kimseyi yardıma çağıramadık
 Boş uğultuları ilâhî sandık
 Bir çamurdan putun oduna yandık
 Özümüz başkaydı sözümüz başka
 Yapma dilden destan olur mu aşka?
 Bir sürü kavuklu, cübbeli, fesli
 Ağzı üfürüklü kokmuş nefesli
 Softa, göz boyacı, yarıdakçı derviş
 Diller konuştular işitilmemiş
 Kimi Tanrısdan ayırdı kulu
 Kimi karanlıkta soydu yoksulu
 Bunlar görüşürken baykuş diliyle
 Alnamaz oldu Türkçemiz dile
 (Kaba Türkçe) oldu Türkçenin adı
 Türk ülkelerinde ozan kalmadı.
 Yüz yıllarca sustuk ne dil ne ağız
 Eller bizi ölmüş sandı biz sağız.
 Biz sağız demeye söz bulamadık
 Bunaldık susmaktan artık bunaldık.
 Artık yeter ozan uyan uykusundan
 On yıl var ki çıktık Ergenekon'dan
 Şimdi ne saltanat ne hilâfet var
 Ne taassup atlı azgın canavar
 Ne vatan ufunda yabancı bayrak
 Biz o gecelerden şimdi pek uzak
 Bir sabaha erdik Gazimiz başta
 Zafere kavuştuk millî savaşta
 Gazinin sesini duyunca canda
 Bir tamu tutuştu her damla kanda
 Yaktık karanlığı ateşimizle
 Boğduk geceleri güneşimizle
 Gazinin gününde günümüz doğdu
 Gazi gönümüzden gurbeti kovdu
 Şimdi içimizde ışık dalgalı
 Denizler coşuyor yeşilli allı
 Şimdi gözümüzde altın kanatlı

Rüyalar uçuyor gerçekten tatlı
 Gönül evleniyor gelin almaya
 Birlikte yolcuuz Kızıl Elma'ya
 Haydi, ozan durma silkip tozunu
 Yedi ülke duyusun çal kopuzunu
 Haydi ozan haykır dağları inlet
 Gazi destanını dört ufka dinlet
 Sesinde çağlasın yurdun düğünü
 Çal, oku göklere Türkün cökünü
 Çık artık çık Türk dili düdeninden
 Karanlık mazinin kurtul elinden
 Asrın kulağına büyük sözleri
 Sen söyle, sen anlat, parlat gözleri
 Türkçe söyle ozan, kuşlar dinliyor
 Anılar kovanda Türkçe inliyor
 Gökte yıldızların bakışlarında
 Bir gönülün bir gönle akışlarında
 Bülbüle kan eden gülün renginde
 Kuş cıvıltısında şen ahenginde
 Gizlice konuşan fısıltılarda
 Belirirken sönen ışıtlarda
 Ümitsiz aşığın hasta sesinde
 Tanrısına varan son nefesinde.
 Güzel sanatların inceliğinde
 Yüce ülkelerin yüceliğinde
 Öz ile sezilip söze sığmayan
 Ne varsa, düşünce, duygu, heyecan
 Hepsi vurur Türkün millî nabzında
 Hepsi dile gelir Türkün ağzında
 Türkçe söyle ozan millî koşmayı
 Sükûtun başına vur topuzunu
 Haydi ozan durma çal kopuzunu
 Kasırga ol oğun, yankı ol çınla.
 Asrın kulağına bağır hızınla
 De ki "Türkçededir varlığın sesi"
 Yeni açmış gülün gülümsemesi
 Sularda eriyen altın ışıklar
 Yücelere ağın şen sarmaşıklar
 Beşikte konuşan yalvacın sözü
 Varlığın manası mananın özü
 Türkçe sessizliğin çağlayandır
 Türkçe sonsuzluğun öte yanındır.⁸

*

BİZİM DİLİMİZ

Mahmut Nedim GÜNTEL

Dillere keskinliğin yalçın güzelliğini
 İçirirdin çeliğe sen, bir su verir gibi;
 Yabancı diller sana sıvaşmıştı kir gibi
 Parladın bugün işte işliyen demir gibi.

Bir çağlıyan sesinin o korkunç serinliği

8 "Dil Bayramı Dün Şehrimizde de Kutlandı", Babalık, Sayı: 5205, 27 Eylül 1938, s.1

Her bilginin dilinde kulaklar çınlatacak
Kolaylığı öğretti, şimdi de derinliği
Sağıra söyler gibi bir sesle anlatacak.⁹

*

Öz Türkçe DİL YOLUNDA

Fazıl AHMET

Doğru doğru yürüyorum, yok kurulu bir
putum
Görüyorum ben önümü, başımda var bir
usum
İşte size arkadaşlar kısaca bir lakırdı
(Millet) demem şimdiden sonra varken ünlü
(ulus) um!

Terslik etmez sevmez içim, dik kafalı de-
ğilim,
Apaydınlık duruyorken ama benim şu di-
lim,
Yabancı'nın bıçağıyla etmem onu bin di-
lim!
(Bilim) varken (bilgi) varken demem artık
ben (ilim!)

Yiğit gibi yürüsen sen bırakıp da utançı
Kolayca iy olur canındaki şu sancı.
Ülkülerin arkasında tanımazsan usançı
Bugün olsun, yarın olsun duyacaksın kı-
vancı.

Doğruluğa, iyiliğe, güzelliğe durma tap,
Tatlılıkla konuş oğul, olma acı, olma şap!
Boş boşuna tek bir günün geçmesin şu
acunda
Ululuğa temeller kur, güzelliğe yapı yap!

Sevgilerim için beni çekmeyiniz sorguya
Sanmayın ki içimdeki benim çorak bir
hınçtır;
Yalansız bir gönül verdim ben bu yalçın
duyguya
Bence onu sevememek, Türk oğluna kı-
yınçtır.

Başım belki karanlıktır, ışık azdır özünde;
Ancak şunu biliniz ki gönlümde bin güneş
var.

Ne kara var, ne deniz var can evimin gö-
zünde

Ama o bir köpürdü mü ne de ona bir eş
var!¹⁰

Öz Türkçe: TÜRKÜN SESİ

Hicri (GÖNCEL)

İlk gülen, ilk ağlayan;
İlkin coşup çağlayan
Tan seslerinden sorun:
Neymiş onu bağlayan?

Gün akşamdan yükselir,
Tan ağarır, tün erir.
Sislerle bağlanan ses
Bunu görse de ün verir.

Kaygılandım, üzüldüm;
İşte bağdan çözüldüm.
Işık diye iç beni:
Gün doğudan süzüldüm.

Diller başbuğuyum ben,
Batmaz bir doğuyum ben;
Bin bir dile "tür"* veren
Bir anaç kuğuyum ben.

Ey Ulu Türk, ben benim,
Ben senin göğsündemim;
Sonsuz ülkeler güden
Güneşli bir gölgenin

Sen önder bir göğüstün,
Bin yıl kendine küstün,
Yöndemin belli artık;
Güç* üstün, bilgi üstün!

İlin günün açıktır;
Gözün, gönlün açıktır;
Haydi, ün sal yeniden,
Çünkü önün açıktır.¹¹

DİL BAYRAMI DESTANI

Tahir DEMİRÖZ
(Konyalı Halk Ozanı)

Yüce Türk'tür bizim asıl özümüz
Konuşmaktır Türkçe bizim arzumuz
Herkes anlar ne söylersen sözümler
Türkçe yazar, Türkçe okur ilimiz
Kutlu olsun bugün dil bayramımız.

Konuşalım kardeş biz Türk sözünü
Anlamadığın dilden çevir yüzünü
Bağla Atatürk'e sen de özünü
Türkçe yazar Türkçe okur dilimiz
Kutlu olsun bu gün dil bayramımız

9 Babalık, Sayı:4492, 02.09.1934, s.4

10 Babalık, Sayı:4531, 22.11.1934, s.1

* Tün: Tarz, nevi.

* Güç: Nağme, Terennüm.

11 Babalık, Sayı:4532, 25.11.1934, s.2

Yabancı dillerden biz Türkler geçtik
Gördüğümüz yazıları anladık seçtik
Ana dilimize durmayıp göçtük
Türkçe yazar Türkçe okur dilimiz
Kutlu olsun bugün dil bayramımız.

Bu bayram cümleye büyük bayramdır
Öz diline durma kalbde uyandır
Başka dil kullanmak Türk'e haramdır
Türkçe söyler Türkçe okur dilimiz
Kutlu olsun bizim dil bayramımız

Eski dillerden çabuk çekilmek
Acemce sözleri kalbinden silmek
Herkes ne söylerse anlayıp bilmek
Türkçe söyler, Türkçe yazar elimiz
Kutlu olsun bizim dil bayramımız

Yaşasın Türkiye çalışır kendi
Türkçe dilimizi herkes beğendi
Var olsun Cumhuriyet demirden bendi
Türkçe yazar Türkçe konuşur dilimiz
Kutlu olsun bizim dil bayramımız

Çalışan candan hep yazılarımız
Kalmamıştır bizde hiçbir derdimiz
Var olsun başta Atatürk'ümüz

Türkçe yazar Türkçe söyler dilimiz
Kutlu olsun bize dil bayramımız

Bugün toplanmıştır dil kurultayımız
Göklerde asılı Türk bayrağımız
Türkçedir her zaman bizim yazımız
Türkçe söyler Türkçe yazar dilimiz
Kutlu olsun bugün dil bayramımız
Eksik olma başımızdan Atatürk'ümüz.¹²

DİLİMİZ

İhsan HİNÇER

Dillerin de anası, Bozkurdu, ilki bizden,
Kurulmuş temelleri, çalıları bu izden
Hangi dili deşersek Türkçeyle ilgilidir
Acuna örnek olan, kök salan Türk dilidir.

Ta ilk çağdan, son çağa kollar saldı, geliştirdi
Dillerin dayandığı temel dilimiz, şimdi
Kafamızın örsünde işliyoruz özünü
Zamanı geldi artık bulmak için tözünü.

Bütün gözenliğiyle parlak, duru, ak, temiz
Yeni baştan doğuyor, kalkıyor Türkçe-
miz
Dilimizin devrimi bir tansı olacaktır
Yavaş yavaş tavını buluyor, bulacaktır!¹³

¹² Ekekon, Sayı: 464, 30 Eylül 1936, s.2)

¹³ Ekekon, Sayı: 433, 25 Ağustos 1936, s.3

ACZİMİN GİRYESİ



**Ahmet
Sevgi**

AŞK ve MUHABBET

Aşk ayağa düştü, sevgiyi hiç gören olmamış,
Mecnun ortalıkta yok, Leyla'dan eser kalmamış.

Ahmet Sevgi)

İHLAMUR AĞACI

Bizim eski evin tam karşısında âtlı durumda ve çöplerin, yabancı otların, sokak hayvanlarından çok onlar için bırakılmış bayat yiyeceklerin mekânı olmuş boş araziye birkaç yıl evvel yapılan park, daha yeni yeni bir şeye benzemeye başladı. Önceleri ağaçlar henüz küçük ve yapraksızken yanlarına destek için dikilen dikmelerle ortadaki kel toprağın orasına burasına mızrak batırılmış gibi bir görüntü oluşturuyordu. Aradan biraz zaman geçince bu kez toprağın yüzeyine döşenen kilitli taşlarla bu yapraksız ağaçlara bir arada bakıldığında pek bir garip, anlamsız görünüyordu göze. Doğal olanı bozarak betonlaştırdıktan sonra yapayın üzerine doğallık katmaya çalışınca böyle oluyor işte. 'Tüy dikiyoruz!'

Bu bahar nihayet yapraklanan ağaçların bazıları çiçek bile açtı. İlk açanlar sanırım akasyalardı. Diğer birkaçının yaprakları irileştikçe gümüşü rengi ve yüreğe benzeyen şeklinden ıhlamur ağacı olduğunu teşhis ettim. Bunların altına banklar yerleştirilmişti. Çiçek açmaya başladıklarında mis gibi kokularıyla altında oturanları ferahlatması amaçlanıyordu herhalde. İhlamur ayrıca gölge veren, uzun ömürlü bir ağaç olması hasebiyle parklarda, bahçelerde sıklıkla tercih ediliyordu.

Yaz başlarından bu yana yani son baharın sonuna geldiğimiz şu günlere kadar boş kaldıkça bu banklarda oturanlara dikkat ediyorum. Pencereden rahat görebildiğim bir tanesine özellikle; orayı mütemadiyen muhtelif yaşlardaki çiftler tercih ediyor. Tazesinden olgununa, evlisinden nişanlısına, arkadaşlık; 'flört' edenine kadar her türlüüne rastladım diyebilirim.

Gençler, birbirleriyle geçirdikleri anın en değerli şey olduğunun farkına varmaksızın ekseriya resim çekmekle meşgul oluyorlar. E ne demeli; şimdilerde aşkın büründüğü kimlik -her ne kadar bizim nesle garabet gibi görünsün de- bu! Orta yaşlı diyebileceğim çiftler yan yana oturup uçsuz bucaksız bir ufku seyrediyorlar. Ara sıra kesik cümleler

FATMA
TUTAK

çıkıyor ağızlarından. Dudaklarının kısa bir an kıpırdanıp durmasından anlıyorum bunu. Yazık ki şehrin bezginliği ilk heyecanı atlatmış bu çiftleri etkisi altına almakta gecikmemiş. Görev icabıymış gibi yerine getirdikleri bu baş başa zaman geçirme rutinini yine öyle, vazife gereği sonlandırıyorlar. Kafaları birbirlerinden başka her şeyle meşgul halde, dalgın; önlü arkalı terk ediyorlar parkı. Biraz daha yaşlı olanlar ise yavaş hareketlerle banka yaklaşıp temiz olup olmadığını iyice kontrol ettikten sonra dikkatli bir şekilde mabadı banka yerleştiriyorlar. Bunların özellikle erkekleri partnerine kırılacak bir eşyaymış gibi itina ve ihtimamla muamele ediyor. Konuşurken iyice eğilip yüzüne bakıyor; en ufak kıpırdanışında derhal harekete geçerek yanlarında getirdikleri çantadan su şişesi ya da bir omuz şalı almak suretiyle muradını yerine getirme çabasına girişiyor. Bir müddet soluklandıktan sonra yine yavaş hareketlerle ve el ele veda ediyorlar ıhlamur ağacına ve banka. Bu görüntü zihnimde hep aynı sorunun canlanmasına sebep oluyor; acaba bu yaşlı adam eşine gençlik yıllarında da aynı özeni gösteriyor muydu?

Sanmıyorum... Burada okuyucu biraz karamsar davrandığıma hükmedebilir. Ama ben bu hükme defaatle tesadüf ettiğim örneklerden ulaştığımı belirtmek isterim. İş gücü, yaşam gailisi, çoluk çocuk derken kaynağı asla kesilmeyecek bir pınar gibi hoyratça harcanan gençlik yılları sona ermeye; yakınlar, yaşlılar hatta yaşça küçükler terki diyar etmeye başladıkça bizi saran yalnızlık ve ölüm korkusu yanımdaki nefesin kıymetini anlamayı sağlıyor. Ne yazık! O zamana kadar değeri bilinmeyen emektarın bir anda kıymete binmesi bundandır.

Geçenlerde ilk defa olarak çocuklu bir kadıncağız gelip oturdu o banka. Daha

doğrusu ben ilk kez tesadüf ettim. İterek getirdiği ve bankın kenarına hizaladığı çocuk arabasının içinden bir değil iki çocuk çıktı. İkiz gibi de değillerdi; aralarında bir yaş ya var ya yok ikisi de ana çocuğu; ikisi de anaya en muhtaç oldukları dönemde... Bu da yetmezmiş gibi az sonra beş altı yaşlarında bir çocuk elinde bir külâh dondurmayla koşarak yanlarına geldi. Büyüğün elindeki dondurmayı gören küçüklerin ikisi birden huysuzlanmaya, çocuğun onlardan sakındığı dondurmaya hücum etmeye başladılar. Kadıncağızın banka oturmasıyla ayağa fırlaması bir oldu. Büyüğü yakasından çekiştire ittire parmağıyla gösterdiği uzakta bir yere yönlendirdi. Küçüklerin dikkatini kendisinin de henüz bulamadığı müphem bir nesneye kaydırmanın gayretine girişti. Kadınları en çok yıpratın şeylerden biri de bu bir an sonra çoğunlukla kendiliğinden hallolacak olan küçücük meselelerin çözümü için kafa eskitmektir. Kadın, çareyi çantasından iki saplı şeker çıkararak küçüklerin eline tutuşturmakta buldu. Saniyesinde dikkatleri saplı şekere kayan ufaklıklar derhal şekerin kabuğunu soymaya giriştiler. Ortalığın yatışmasıyla sorunun şimdilik çözüme ulaşması zavallı anayı tekrar oturmaya sevk etti.

Kış bastırmadan ve esen sert rüzgâr-

lar ıhlamur ağacında kalan son yaprakları savurmadan evvel muhtemelen okulu kırıp gelmiş birkaç lise talebesi uğrak verdi. Kış hazırlığı yapan ev kadınları ağaçtaki kurumuş son birkaç çiçeği ve yaprakları toplamak için geldi. Baharın ve yazın serencamını ağaçlarla birlikte tüketen park resmi olmayan kapanışını savrulularak yağmaya başlayan ilk karlarla yaptı. Uzun müddet çöp toplayıcıların ve sokak köpeklerinin mekânı oldu. Karlar yağdı tipilerle buza kesen karlar... Yağmurlar yağdı esen sert rüzgârlarla toprağın bağırnı taşıştıran yağmurlar... Sonra bir gün ilk karahindiba çiçek açtı. O kayalaşmış toprağın bağırnı nasıl yardığı bilinmez cılız mı cılız bir karahindiba sarı yapraklarını dünyaya seriverdi. Her şeye rağmen hayatın, umudun, hülyaların varlığına delilliğini bilmeden.

Baharın en güzel ayı nisanla beraber meyve ağaçları gelin gibi süslenmeye ve diğerleriyle birlikte yeşil donlarına bürünmeye başladı. Parkın ilk ziyaretçileri bütün kışı evin içinde geçirmiş çocuklarını hava aldirmaya çıkaran anneler oldu. Okulun son günlerine yaklaşmış lise talebeleri öğle aralarında ellerinde paketli atıştırmalıklar, tostlar, sandviçlerle kızılı oğlanlı gruplar halinde gelerek ortamı şenlendirdiler.



Bahar ve gençlik bir arada olunca insanın bize verilen hayatın bir sonu olabileceğine inanası gelmiyor. Farkında olarak veya olmayarak hep o peşinde koştuğumuz sonsuz hayatın gerçekliğine kapılmak, coşmak, koşmak, çıldırmak, mantık kalıbından çıkarak ipe sapa gelmez davranışlar sergilemek istiyor.

Mutat olan bu yıl da şaşmadı. Bizim meşhur bank yine çoğunlukla çiftlerin uğrak yeri olmayı sürdürdü. Gençler, orta yaşlılar, bebek bekleyenler... Yürüyüş sonrası veya hava almak için çıkmışlar uğrak verdikçe ıhlamur ağacının altındaki bank yeniden gönendi, şenlendi.

Bir sabah elimde kahve fincanımla pencereye yaklaştım. Niyetim parkın ziyaretçilerine bir göz atmaktı. Onlar eşliğinde içtiğim kahve bana bir nebze yalnızlığımı unutturuyor, günün kalan kısmında yapılacak işler için gayretlenmemi sağlıyordu.

Cadde tarafındaki kapıdan yavaş adımlarla bir ihtiyar kadıncağzı girdi parka. Yine ağır adımlarla doğruca ıhlamur ağacını altındaki banka yaklaştı. Üzerinde bir şey olup olmadığını dikkatle araştırıp eliyle üzerini temizledikten sonra yavaşça oturdu; daha dorusu ilişti. Hareketlerinde kadim bir yorgunluğun bariz izleri gözlenen ihtiyarcık, az sonra şöyle bir kıpırdandı. Sonra yanına bıraktığı genişçe çantanın içinden bir su şişesi ve bir de omuz şalı çıkardı. Bunu yaparken kafasını mütemediyen sağa sola sallıyordu. Bu, geçen yıl kendisine son derece ihtimam gösteren eşiyile beraber gelip yine aynı banka oturan ihtiyar kadını. Belli ki hâlâ alışmadığı yalnızlığını ıhlamur ağacıyla paylaşmaya gelmişti. Az sonra geldiği gibi yavaş adımlarını sürükleyerek giriş yaptığı kapıdan parkı terk etti ve caddenin karşısındaki sokakta ilerleyerek gözden kayboldu.



MESNEVİ'NİN GÖLGESİNDE



AHMET SEVGİ

مرد کم کوبنده را فکریست زفت
قشر کفتن چون فزون شد مغز رفت

*Az söyleyen adamda derin bir düşünce vardır.
Söyleme kabuğu arttı mı, iç yok olur.*

(Hz. Mevlânâ)

AZ KONUŞMAK

*Az konuşan insan bilin ki fikren doludur,
Çok düşünüp az söylemek arifler yoludur.*

(Ahmet Sevgi)



SEL GİDER KUM KALIR / TÜRKÇEMİZ

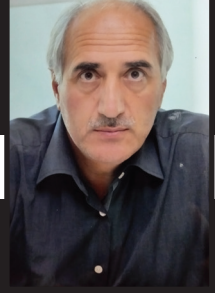
"Maksim Gorki, fırıncı çıraklığı yıllarında, Tolstoy'un bir hikâyesini okurken, öylesine kendinden geçer ki, acaba kâğıdın içinde büyüdü bir şey mi var diye havaya kaldırır bakar. Tabii, beyaz sahife üzerinde siyah harflerden başka bir şey göremez. Fakat saf fırıncı çırağını ve bütün saf okuyucuların büyüleyen şey, o ak sahife üzerinde yazılı kara harflerden başka bir şey değildir. Harfler seslerin işaretidir. Kelimeler ise seslerden mürekkeptir. Yazılı veya sözlü işaretlerle, göz önünde bulunmayan her şeyi göz önüne getirebilir, ötüleri diriltilebilir, ağaçları konuşturabilirsiniz. Bu büyü değil de nedir?"

Dile bu büyük gücü veren nedir? Hayat boyunca öğrenilen kelimeler, bizim hafızamızda, onların hayali ile gözle görünmez bir dünya meydana getirirler. Bir yazar, kullandığı her kelimenin dış âlemde veya insan hayatında neyin karşılığı olduğunu bilmelidir. **Şefkat, merhamet ve sevgi** kelimeleri arasında, ince farklar vardır. Dil onu konuşanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını tayin eder. Edebiyat dile dayanır. Bir şiirde, hikâyede, romanda, tiyatrodaki bize heyecan veren derin ulvi hisler vardır. Zihnimizde bir dünya oluşturan hayaller, tasvirler, varlıklarını, tesirlerini kelimelere borçludur. Anlatabilmenin güçlüğü hissetmeyen yazar yoktur. Orhan Veli o güzel "**Anlatamıyorum**" şiirinde aynı dertten şikâyetçidir. Kafasında çok parlak hayaller olduğu halde şiir yazamadığından şikâyet eden ressam arkadaşına Mallarme; "Dostum şiir hayallerle değil, kelimelerle yazılır", der.

Türkçemiz, hayallerimizi, hislerimizi ve en karmaşık düşüncelerimizi yazıya dökebilecek büyüye ve zenginliğe sahiptir. Altının kıymetini sarraf bilir. Yeter ki dilimizin inceliğini, gücünü, musikisini, tadını, lezzetini fark edip anlayabilelim. Yüz yıldır süren dil tartışmalarımızı, bu bakış açısıyla inceleyip, değerlendirmeye çalışacağız. Dilimizin, kültürümüzün ve tarihimizin bizden beklediği tek şey, biraz sevgi, biraz saygı, biraz insaf ve biraz merhamettir. Dilimize; gönlümüzle, ruhumuzla ve vicdanımızla yaklaşabilmek; geldiğimiz bu noktada, Türk aydınının milletine olan sevgisinin ispatı olacaktır.

Millet olmanın ilk şartı, fertlerin ortak bir dile sahip olmalarıdır. Bir araya gelmenin lüzumlu olan bütün unsurları "milli dilin" içinde-

ŞABAN KUMCU



dir. Bunlar tarih birliği, duygu birliği, gaye birliği ve ruh birliğidir. Millet in hayat görüşü, tabiatı ve hadiseleri manalandırışı dilin içinde saklıdır. Dil konusunda en çok yanılanlar dili tarihten, kültürden, toplumdan bir kelimeyle insandan ayıranlardır. Zekâsının keskinliği, ruhunun derinliği ve duygusunun inceliği dildeki atasözlerinin, özdeyişlerin ifade çeşitliliğinin varlığında görülür. Onun içindir ki, millet ancak diliyle, dili sayesinde, dili olduğu için vardır. Cumhuriyet döneminde dil tartışmaları; iki ana görüş arasında olmuştur.

1) Özleşmeciler, öz Türkçeciler (Tasfiyeciler),
2) Yaşayan Türkçeciler (İlmîliler)

Özleşmeci, öz Türkçeciler (tasfiyeciler): "Dilde ulusçuluk" akımının taraftarlarına göre: "Osmanlıca halkın dilinden kopuk, yapay bir dildi. Yeni Cumhuriyet bir ulus devletiydi ve otoritesini halktan alıyordu, o halde onun dilini kullanılmıyordu. Bu akım önce "Yeni Osmanlılık", "Dil Devrimi", sonra da Öz Türkçecilik" olarak adlandırılmıştır. 1923'te hazırlanan "Türkçe Kanunu" teklifine göre; bütün okul kitapları yeniden hazırlanacak, bütün yayın organları yeni Türkçe kurallara uygunluğu açısından denetim tabi tutulacaktı. 1950'lerde başlayıp, 1960 ve 1970'lerde uç noktaya varan özleşmeci anlayışı, her yabancı kelimenin Türkçeleştirilmesine yani tasfiyesine karar vermişti. Tasfiyeciler, dili yüzde yüz yabancı kelimelerden arındırmaya uğraşmadıklarını; yerine tutunan bir Türkçesi olmadıkça, hiçbir yabancı kelimenin dilden atılamayacağını ileri sürmüşler; ancak "netice, izah, bahis, metot, etüt, mânâ, vasıta" gibi kelimeleri kullanmamak gerektiğini söylemişlerdir. Özleşmeyle, tasfiye arasında ince bir çizgi çekmiş gibi görünse de Türkçesi olan kelimelerin kullanılmasını istemek, aslında diğer kelimelerin tasfiye edilmesi anlamına gelmektedir.

Yaşayan Türkçeciler (İlmîliler): Tanzimat Dönemi'nde, geniş kapsamlı dil tartışmaları yapılmaya başlanır. Şinasi ve diğer Tanzimat aydınları; "özleşme" değil resmi dil ve gazete dilinde "**sadeleşmeden**" yanadırlar.

1911'de Türk Yurdu Dergisi'nde" dil sade olacaktır, çetin konular bile kolay ifade edilebilir", şeklinde yazılar yayınlanır. Namık Kemal'de; "dil ve edebiyat iyileştirilmelidir. İlmî gelişme işlenmiş bir dille olabilir" demektedir. Ömer Seyfettin'in öncülük ettiği daha geniş bir taraftarı olan bu gurup da "dil doğal seyriinde gelişmelidir, her gelişmiş ve ileri kültür dili gibi Türkçenin de yüzde yüz saf olmasına imkân yoktur. İhtiyaç halinde heves ve özentiye kaçmadan başka dillerle kelime alışverişinde bulunmanın gayet tabii olduğunu, ancak Türkçe karşılığı bulunan yabancı kelimelerin elemeye tabii tutulmaması gerektiği" görüşünü paylaşırlar.

Yahya Kemal, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Mehmet Kaplan, Tahsin Banguoğlu, Necmettin Hacıeminoğlu, Faruk K. Timurtaş, Kubbealtı Akademi Mecmuası öz Türkçeciliğe karşı çıkmışlardır. Mehmet Kaplan; "Yabancı dilleri öğrenmek için zahmete katlanıyoruz, her kültürlü Türk Fuzuli, Baki, Nedim, Şeyh Galip'i tadını, mânasını kaybeden tercümelerinden değil, aslından okumalıdır. Atalarımızın eserlerini anlamak için emek sarf etmeliyiz. Öz Türkçe kullananların hemen hepsi tarihe ve dine karşı cephe almış, kendi uydurma dünyaları içinde yaşayan, ütöplast solcu ve aşın solculardır" der.

Her dil gibi Türkçede çeşitli dillerden kelime almış ve onlara kelime vermiştir. Bir dilde yeni kelimeler dilin bünyesine uygun; ses, şekil ve anlamca doğru olarak türetilmelidir. Mesele, *akıl, aşk, bülbül, eser, hasta, hastane, hatır, kira, kiracı, kitap, kültür, mantı, sınır* gibi sözler dilin potasında eritilip Türkçeye kazandırıldığı ve Türkçenin gelişmesini de engellemediği için, bu kelimeleri dilden atmak Türkçeye hiçbir şey kazandırmaz. Aksine hesap edilemeyecek zararlar verir.

"Akıl" kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Ancak bu kelimedenden yirmi kadar deyim üretmişiz. "*Akıl almak, akıl almamak, akıl dağıtmak, akıl defteri, akıl dışı, akıl erdirememek, akıl hocası, akıl işletmek, akıl kârı, akli kesmek, akıl öğretmek, akıl satmak, akıl sırmemek, akıl vermek, akalda bulundurmamak, akıldan çıkmamak, akilla ölçmek, akillara durgunluk vermek*" gibi. Türkiye'de bu deyimleri bilmeyen bir Türk hayal edilemez. Şimdi akıl kelimesi Arapçadır diye onu dilden çıkarmak, "Türkçedir diye ölü "us" kelimesini diriltmeye çalışmak "akıl kârı" mıdır? Böyle bir davranış ilme, milli kültüre sığar mı? Konuşulan ve yazılan Türkçe, binlerce yılın mahsulüdür. Akıl kelimesinin kullanıldığı kim bilir kaç bin, kaç yüz

bin cümle vardır. "Us" kelimesini kabul edersek, onların hepsini "us" a çevirmemiz gerekecek. Türkçemiz bundan ne kadar zarar görecektir hiç düşündük mü?

Alman düşünce adamı Humboldt; "Değişen sosyal düzen ve kültürle birlikte dilin de değişebileceğini" söyler. Mehmet Kaplan da "Dil, belli bir devirde yaşanan kültür ve medeniyetin aynasıdır. Ancak bu değişme doğal olmalıdır" der. 1980'lerden sonra halkın kabul edip kullandığı; "*alt yapı, canlı yayın, beyaz eşya, bilgi toplumu, çevrecilik, derin dondurucu, devlet sanatçısı, doğal gaz, duygu sömürüsü, düşün kırıklığı, gürültü kırılığı, posta kodu, toplu taşıma*" kelimeleri bu anlayışın ürünüdür. N. Hacıeminoğlu da "Biz yeni kelimelerin ve özleştiriminin değil, aşırılığın ve uydurmaçılığın karşındayız," der. Bir dilde yeni kelimeler yapmak için en çok başvurulan yollardan biri kelime türetmektir. Bu yapılırken iki yol benimsenmiştir. Birincisi dilin kelime türetme şartlarına uygun hareket etmek; diğeri yazı dilinde unutulmuş veya işlek olmayan ekler veya uydurulan eklerle kelime türetmek. Dilde kural-sızlık ve yöntemsizliği temel prensip olarak kabul edip, sonra da kelimelerin tutunma şansına dayanıp, bunun savunmasını yapmak bilimsel anlayışa ters düşmektedir.

1960'tan sonra dil tartışmaları iyice artmış, bir noktada uzlaşmak mümkün olmamıştır. Türkçemize tabii olmayan yollarla müdahaleler devam etmiştir. Yazı dilinde işlek olmayan ekler veya uydurma eklerle pek çok kelime türetilmiştir. Köklerle ekler birleştirilip kelimeler üretilirken, kök ile ek arasındaki ses bağlantısı, şekil yapısı, anlam-görev uyumu, dilin yapı ve işleyiş ölçülerine sıkı sıkıya bağlı kalınmamıştır. Yaşayan dilde *-ntü* eki bir fiilden "küçüklük, bozukluk, sevimsizlik" anlamında, *akıntı, kırıntı, süprüntü, döküntü, tiksinti*" gibi kelimeler türetilirken, *hayat* gibi, yaşayan varlıklar için kutsal bir değeri olan kavramın karşılanmasında "*yaşantı*", hayal yerine *imge*, azaltmak yerine *indirgemek*; düşünce, fikir yerine *düşün*, eser, kitap yerine *yapıt*, ruhü yerine *tinsel*, bağlantı yerine bağntı gibi garip örnekler "*Devrimci görüş, kuralların tutsağı olmaz*" ilkesine bağlanmıştır. Kural-sızlığı kural haline getirip "*ya tutarsa*" düşüncesine işi şansa bırakmak, dilimizde yozlaşmayı hızlandırmış, toplumda ve kişiler arasında tehlikeli bölünmelere sebep olmuştur.

Kökü Türkçe olmayan bir sözü dilden atma "*an Türkçecilik*" anlayışı dilin sosyal gerçekliğiyle bağdaştırılmaz.

Kalpsiz, merhametsiz, yüreksiz veya korkak ile akıllı ve uslu aynı şey değildir. **Terbiyeli çocuk yerine uslu çocuk, terbiyeli çorba, uslu çorba olamıyor. Kalp kumak yerine, yürek kumak denilebilir mi?** Sebep yerine kullanılan nedende de aynı durum söz konusudur. Konuşmak istemesinin sebebi ile inanmamın sebebi, yağmur yağmasının **nedeni** aynı şeyler değildir. İki aynı kavramı dile getirmektedir. Neden kelimesinin ayrıca vesile ve **münasebet** kelimeleri yerine kullanıldığı görülüyor. Dilin anlam inceliklerini birbirlerinden hakkıyla ayırmazsak ifade imkânlarının fakirleşmesine sebep oluruz. Sözün düşünceye uygunluğunu, dil-kültür ilişkisini göz ardı etmemeliyiz. Aynı ilişki **kuşku ile şüphe** arasında da vardır. Birini kullanırken, diğeri yok saymak doğru değildir. **Kuşku** itimsizlik, kötü niyet, **şüphe** ise iki şeyi birbirine karıştırmak, belirsizlik anlamındadır. Yakın anlamlı bu iki kelimenin sözlüğümüzde bulunması dilimiz için bir zenginliktir. Sözün asıl anlamından ayrı düşünmek, dil-kültür ilişkisini göz ardı etmek doğru değildir.

Türkçemizi bozan ve yozlaştıran ekler: **"Sal-sel"** ekleri: Prof. Dr. Muharrem Ergin'e göre; sıfat olarak kullanılan **"uysal"** ve bir yer adı olarak kullanılan **"kumsal"** dışında Türkçede **"sal-sel"** kullanmak hatalıdır. **"Ulu-sal veya ulus-al"**dan **"ulusal"** kelimesi türetilmiştir. **"Al-el"** eki Fransızcadan Türkçeye girmiştir. Her iki şekilde de dilimize uygun değildir. Tarihî, askerî, siyasî, zihnî, kutsî, ahlâkî gibi yüzlerce kelimenin sonuna gelerek aitlik eklerinin yerini alan bu ekler, İsimlere, sıfatlara, fiillere ve dilimizde kullanılan yabancı kelimelere gelebilmektedir. **"Açısal, biçimsel, bireysel, tarihsel, kurumsal, yapısal, bölgesel, parasal, kursal, gizemsel, bilimsel, bitkisel, cinsel, düşsel, edimsel, evrensel, evsel, eylemsel, imgesel, kimyasal, kuramsal, nedensel, niceliksel, niteliksel, onursal, ulusal, ussal, yaşamsal, yazınsal, yönetsel, yüzey-sel, sorunsal, duygusal, geleneksel gibi isimlere ve sıfatlara; görsel, işitsel, eğitsel, düşünsel gibi fiillere, siyasal, matematiksel, fiziksel gibi birçok yabancı kelimeye** gelebilen bu eklerle yüzlerce kelime türetilmiştir. "Sel-sal" ekleriyle türetilen kelime sayısı belirsizdir. Türkçemiz için Korona virüsünden daha tehlikeli olan bu ekler, farklılıkları ve anlam inceliklerini ortadan kaldırmış, Türkçemizi, durağan bir dil haline getirmiştir. Monoton ses tekrarlarıyla dilimizin musikisini ve estetiğini yok etmiştir.

Türkçemizde, dört tane yardımcı fiil vardır. Bunlar, **"etmek, eylemek, olmak ve kalmak"** tır. Dua etmek, niyaz eylemek, adam olmak,

namaz kılmakta olduğu gibi isimlere getirilir. Bugünlerde, cümleleri iki çekimli fiili art arda getirerek bitirmeye başladık. **"Yapıyor olacağım, gidiyor olacağım, hazırlıyor olacağım"** gibi. Bu konuşma biçimi, bir dikkatsizlikten çok, dilimize, dilbilgisi kurallarına yapılan bir saygısızlıktır.

Fransızca ve İtalyanca, Latince kökenli dillerdir. 1635'te kurulan Fransız Dil Akademisi, kendisini şöyle tanımlar: "Akademinin temel görevi; Fransızca'yı, sanat ve bilim alanında eserler verebilecek güce ve kuvvete ulaştırabilmek için titizlikle çalışmak ve kendi kurallarını koymaktır. Bu amaçla söz sanatları ve şiiri de içine alan bir sözlük ve dilbilgisi kitabı çıkarıp, yazım kurallarını herkeşe uygulayacak şekilde geliştirecektir." Akademi, Fransızcaya giren bütün kelimeleri, ekleri, kökleri hassas bir elemenden geçirmiş, bir kuyumcu titizliğiyle işlemiştir. Dünyanın en zengin ve en kibar dili böylece ortaya çıkmıştır. On dokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar Avrupa'nın en gelişmiş dili "Fransızcadır.

Victor Hugo'nun, Balzac'ın bir romanını bugün bir Fransız öğrenci okuyup anlayabilir. 16. yüzyılda yaşamış olan Şekspir'in (Shakespeare) kullandığı bütün kelime kadrosunun hemen hemen tamamı bugünkü İngilizcede kullanılmaktadır. Dört asır içinde İngilizceye o kadar çok kelime katılmış ki, bugünkü İngilizce sözlük, Şekspir'in sözlüğünden daha çok kelimeye sahiptir. Dilin gelişmesi, dildeki kelimelerin atılmasıyla değil, kelime kadrosunun devamlı zenginleşmesiyle ölçülür. Prof. Dr. Ahmet B. Ertilsun; "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi"nde bulunan 155 kelimenin "Söylev" adıyla 79'u değiştirilmiştir. Aziz'in karşılığı sevgili midir? **Hazinenin** karşılığı **kaynak** değildir. **Evlât gençlik** olabilir mi? **Bilfiil ve mahiyet** atılmış, yerine hiçbir şey konmamıştır. Özbeöz Türkçe olan **dahi** kelimesini yabancı zannedip bile ile değiştirmişlerdir. Tasfiyecilik dış Türklerle de aramızdaki bağı koparmıştır" der.

1967 yılında Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş yazdığı bir yazıda **iflas yerine batkı, senet yerine belgit, şelale yerine çavlan, akademi yerine bilimtay, engel yerine gerelti, seciye yerine ira, manevi yerine içlek, makam yerine orun, niyet yerine yasan, vasiyet yerine tutsa kelimelerinin getirilmesini eleştirir. Faliş Rıfkı Atay da, vicdan yerine bulunc, casus yerine çaşıit, ima etmek yerine imlemek, memur yerine işyar, daima yerine kalımlı, muhalif yerine karşıcıl, lütuf yerine kayra, iktisadi yerine tutumsal, adil yerine türesel kelimelerinin getirilmesine karşı çıkar.**

1966'da Çemberlitaş'ta Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti kurulur. N. Sami Banarlı, Samiha Ayverdi, Mümtez Turhan, N. Hacıeminoğlu, Tanık Buğra, A. Nihat Asya, M. Çınarlı, M. Kaplan gibi aydınlar, Türkçenin tabii gelişmesini engelleyen kelime ırkçılığını, tasfiyeciliği ve her türlü zorlama ve baskıyı durdurmak amacıyla çalışmalarla başlarlar. **Allah, minare, namaz, oruç, vatan, millet, hürriyet, istiklal, ateş, zekâ, kalem, kitap, mektup, ilim, sanat, eser, roman, tiyatro, hikâye, fıkra, şehir, köy, sokak, hayat, ömür, zaman, masal, asır, saat, hava, hayat, ölüm, vicdan, cesaret, dakika, masal** gibi Türkçeye yerleşmiş ve millileşmiş, kelimelerin dilde korunması, bununla birlikte dilin kelime türetme şartlarına uyulduğu müddetçe dil inkılabı ile mevcut terimlerin Türkçeleştirilmesini desteklediklerini belirtmişlerdir.

Cemil Meriç, dil için; "İmanın son kalesi, imanın ve haysiyetin. Bu kavgayı kaybettik mi yokuz. Dilimizdeki (mücerred) soyut kelimelerin çoğu Arapçadan geliyor. Arapça asırlardır tefekkür dilimiz olmuş. Batıdaki **Latince** gibi... Üstelik mukaddes kitabımızın dili. Bugün her Arapça kelime yerine Türkçe bir kelime koymak isteyenler, düşünmüyorlar mı ki bizim için **din, mezhep, iman, namus, hamiyet, ismet, gayret** gibi sıfatların cümlesinden vazgeçmedikçe bu mümkün olamaz. Kamus (sözlük) bir milletin hazinesi, yani kendisi, heyecanı; hassasiyetiyle, şuuruyla. **Kamusa uzanan el, namusa uzanmıştır**. Her mukaddesi yıkan Fransız İhtilali, tek mukaddese saygı göstermiş; kamusa..."

Türkçemizin şahlansı, 13. Yüzyıl'da Yunus Emre ile olmuştur. Yunus Emre Türkçesi, ortak medeniyet dillerinden Türkçeleştirilmiş kelimelerle ortaya çıkan, zengin bir Türk dilidir. Arapça ve Farsça olan tasavvuf terimleri ve sözleri Yunus'un dilinde Türkçeleşmiştir:

"Beni bende demen bende değilem,
Bir ben vardır bende, benden içerü."

Bu Türkçe anlayışında ne zararlı kelime ırkçılıklar ne de millete zorla kabul ettirilmek istenen "uydurma" sözler vardır. Kendileriyle medeni alışverişler yapılan başka milletlerin dillerinden alınmış kelimeleri, Türkçe'nin sesine, mimarisine, estetiğine göre söylemişlerdir. 15. Yüzyıl'da Hacı Bayram-ı Veli de bir zikir neşesiyle söylediği "N'oldu Bu Gönltüm" ilahisinde, Türkçemizi bir musiki dili haline getirmiştir.

"N'oldu bu gönltüm, n'oldu bu gönltüm
Derd ü gamınla doldu bu gönltüm.

.....
Hamd ü senalar, hamd ü senalar,
Yar ile bayram, kıldı bu gönltüm."

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Lise 1'ler için yaz-

dığı edebiyat kitabında, kimi yerde **his, tenkit, şahıs, hakikat**, bazı yerlerde de **duygu, kişi, eleştiri, gerçek** kelimelerini kullanır. **Fikir, düşünce, arzu, istek, benzetme, teşbih gibi hem yeni hem eski şekilleriyle birlikte bildiri, ürün, acımasız, yansıtmak, gerçek, gerçekçi, sorumlu, oluşmak, içgüdü, önem, konu, okul, terim, açıklama, akım, ayrıntı, başarı, denge, gelenek, genel, inceleme, karmaşık, kavram, kesim, üretim, özellik, yazar, yetinmek, tartışma** kelimelerini de kullanarak öğrencilerin eski ve yeni kelimeleri bir arada öğrenmesini; onlarda yüksek bir dil bilincinin gelişmesini istemiştir.

Bugün ister acınalım ister sevinelim Osmanlıca'yı Fuzuli, Baki, Nedim, Nefi, Şeyh Galip gibi, gerçekten büyük şairlerin divanlarını ve okunması gereken yüzlerce eseri anlatanların sayısı, son derece azalmıştır. Bu bir dil meselesi değil, bir kültür meselesidir. Mazinin olduğu gibi devam ettirilip tekrar edilmesi imkânsızdır. Tarihin başlıca vasfı değişmedir. Fakat milli birlik duygusunun yaşaması için yetişen her neslin kültür yoluyla, milli tarihin içinden geçmesi gerekir. Eski harfler ve Osmanlıca'ya dönüş mümkün olmadığına göre tutulacak yol, maziye ait eserleri dikkatli ve itinalı bir şekilde bugünün ortak diline çevirmektir. Kendi milletinin nerelerden geldiğini, neler okuduğunu, neler düşündüğünü bilen yeni nesiller, bugünü ve yarını daha iyi anlayacaklardır. Türk dilinin öğretiminde takip edilecek yol; dilin tüm söz varlığını eski, yeni, alıntı, öz hepsi dâhil olmak üzere bütünüyle öğretmektir. Kelimeleri eski karşılıklarıyla birlikte, yaşayan ve yaşan örnekler olarak değerlendirirken, bu durum bir yanlış değil zenginlik olarak görülmelidir. Kelime ölümü yaşanmaması için kullanım sıklığı azalan kelimelerin yeniden canlandırılması konusunda tedbirler alınmalıdır. Bununla birlikte aşırı özleştirmeci ve tasfiyeci davranışların Türkçemizi fakirleştirip, nesiller arası uçurumu derinleştirdiği bilinmelidir. Türkçemiz yeryüzünde iki yüz elli milyon Türk'ün kullandığı "ortak bir dil" olmuştur. Türkçeyi sevmek, Türkçenin gücünü göstermek ve Türkçe'nin bütünlüğünü korumak hepimizin görevi olmalıdır. Bütün dil tartışmalarını bitirecek bir "Türk Dil Akademisini" kurmanın zamanı gelmiş, geç bile kalmıştır.

Faydalanılan Eserler:

Nihat Sami Banarlı/ Türkçenin Sırları,
Prof. Dr. N. Hacıeminoğlu/ Türkçenin Karanlık Günleri
Prof. Dr. Ahmet Sevgi/ Türkçenin Acı Günleri
Prof. Dr. Mehmet Kaplan/ Kültür ve Dil
Peyami Safa / Osmanlıca Türkçe Uydurmaca
Doç. Dr. Yasemin Özcan Gönülal / Cumhuriyet Dönemi Dil Tarih Türk Dili Eğitimi Yansımaları